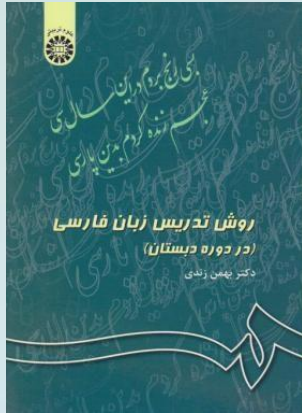

الحمد لله
الرحمن الرحيم

فصل چهارم

آموزش مهارت‌های زبانی در دوره دبستان

مهارت‌های زبانی شفاهی و نقش آنها در دوره دبستان

-مهارت زبانی عبارت اند: صحبت کردن، گوش دادن، خواندن و نوشتن

-چهار مرحله متوالی گوش دادن: شنیدن، دقت و تمرکز حواس، دریافت و پردازش معنایی پیام

-پدیده زبان در جوامع انسانی به دو صورت گفتاری و نوشتاری به کار گرفته می شود.

-تقسیم بندی دیگر صحبت کردن، نوشتن مهارتهای تولیدی و گوش دادن، خواندن مهارتهای ادراک، یا دریافتی زبان خوانده می شوند.

-پس دانش آموزانی که به مهارتهای گوش کردن صحیح و درک مطالب شفاهی تسلط کافی داشته باشند و بتوانند از زبان گفتاری خود به خوبی استفاده کننده به طور حتم مهارت خواندن را به درستی می آموزند و بر چگونگی تولید زبان مکتوب و متون نوشتاری آگاهی ذهنی و مهارت عملی می یابند.

مهارتهای گفتاری (گوش دادن صحبت کردن)

نخستین مهارت زبان به شمار می آید. این مهارت باعث می شود که برخی کودکان نیز با وجود تسلط بر قواعد نحوی زبان دارای ذخایر واژگانی اندکی هستند و بدین لحاظ توانایی صحبت کردن در مورد موضوعات متنوع را ندارند. از وظایف برنامه آموزشی است که مهارت شفاهی این نوع کودکان را افزایش داده و اعتماد به نفس لازم برای گفتگو را در آنان تقویت کند.

گوش دادن چهار مرحله متوالی است:

- ۱- شنیدن احساس آواهای زبانی و تمیزدادن آنها از هم
- ۲- دقت و تمرکز حواس تمرکز بر منبع پیام و نیز خود پیام
- ۳- دریافت فهم و ادراک اولیه پیام شامل درک معنای واژه ها و جمله ها
- ۴- پردازش معنایی پیام دریافت و جذب نهایی مقصود گوینده که منجر به عکس العمل در برابر شنیده ها می شود مانند ابراز توافق، پرسش

عوامل برون فردی در درجه بالای کارآیی تا ثیر دارد:مثال صدای رسای کوینده، لهجه گوینده، محتوای مطلب اشاره کرد.

عوامل درون فردی نیز شامل سلامت ذهنی و جسمی شنونده، اطلاعات و تجربیات قبلی وی و بینش شنونده به گوینده می باشد.

بینش دانش آموزان نسبت به معلم و موضوع درس نیز از عوامل درون فردی خوب گوش کردن است. آنچه باعث افزایش دقت و توجه دانش آموز به مطالب بیان شده می گردد ((نگرش مثبت)) اوبه معلم و موضوع است. معلمان باید با مطالعات روانشناختی بر راههای تقویت مثبت نگرش فراگیران آگاهی و تسلط یابند.

انواع گوش دادن:

۱- گوش دادن حاشیه ای (منفی) این نوع گوش دادن معمولاً در حاشیه یک کار دیگر که برای شنونده حایز اهمیت بیشتری است انجام میشود. مثال مانند مواقعی که همزمان با مطالعه روزنامه به رادیو یا تلویزیون گوش می کنیم. این نوع گوش دادن از آفتهای یادگیری از جمله در کلاسهای درس است

۲- گوش دادن بادقت : در این نوع گوش دادن ، دانش آموز سعی می کند پیامهای شفاهی معلم را بفهمد و به علت احترام خاص به معلم یا احساس نیاز به مطالب ارائه شده ، بادقت به سخنان معلم گوش کرده واکنشهایی مناسب با بیانات معلم از خود نشان دهد. گوش دادن با دقت نقطه مقابل گوش دادن حاشیه ای است.

۳- گوش دادن فعال. در این نوع گوش دادن شنونده از جمله دانش آموز بر حسب تجارب ذهنی و نگرش خود نسبت به معلم و موضوع درس در ارتباط شفاهی با معلم فعالانه شرکت می کند و با این کار گوینده را به ادامه سخن تر غیب می نماید.

4- گوش دادن تحلیلی (انتقادی) در این نوع گوش دادن ،شنونده با دقت کامل به سخنان گوینده گوش می دهد و محتوای پیامهای او را تجزیه و تحلیل می کند. صحت و سقم آنها را می سنجد و نقاط ضعف و قوت آنها را مورد بررسی انتقادی قرار می دهد.

از مهارت‌های گوش دادن تحلیلی عبارت انداز:

۱- تمیزدان جمله های صریح و روشن از جمله های بی ربط و ارزیابی آنها

۲- تمیز دادن جمله های واقعی از جمله های تخیلی

۳- شناسایی و داوری در مورد آهنگ صدای گوینده و حالات عاطفی آن

۴- کشف و ارزیابی گرایشها و تعصبات گوینده

صحبت کردن: گفتار صورت مادری زبان است و می توان آن را غنی ترین متنوع شکل بیان دانست که تاکنون شناخته‌ی شده است. صحبت کردن دومین مهارت زبانی است. آموختن این مهارت از خانواده و مراکزی مثل مهد کودک شروع می شود. کودکان در مدت چهار یا پنج سالگی به نظام فارسی و نیز نظام آوایی، صرفی، نحوی، معنایی، و کلامی آن به اندازه کافی مسلط می شوند.

کودکان در حدود پنج و شش ماهگی شروع به تلفظ زنجیره ای از هجا مانند ب ب ب یا م م م می کنند .

البته مفاهیمی که کودکان به کلمات نسبت می دهند غالباً با مفاهیمی که بزرگسالان از کلمات در ذهن دارند متفاوت است. استنباط آنان از برخی کلمات، کلی تر و عمومی تر از بزرگسالان آنان از برخی کلمات کلی تر و عمومی تر از بزرگسالان (بیش گستر) و از برخی کلمات دیگر محدودتر است (کم گستر)

مراحل رشد گفتار

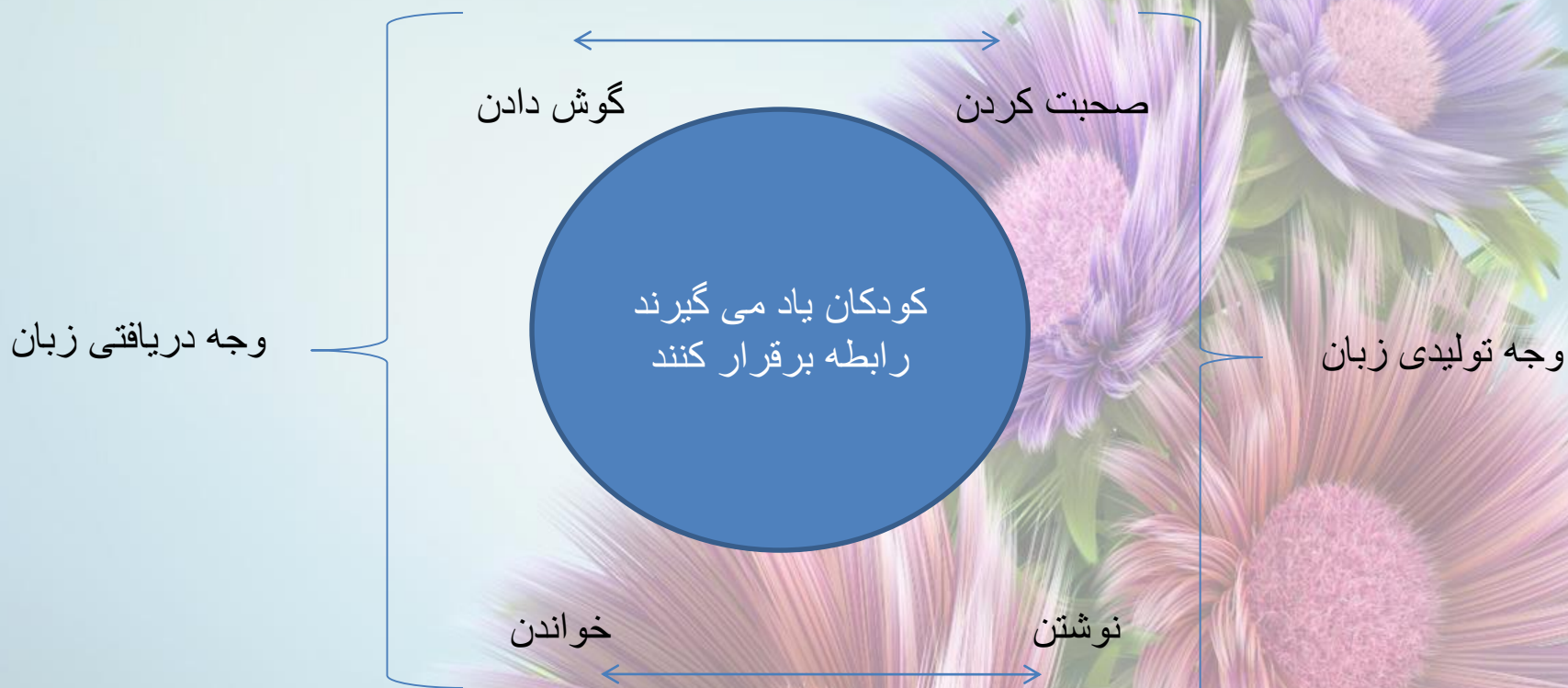
سن	ویژگیهای زبان	مثال
4 تا 8 ماهگی	غان و غون کردن (هجا)	ماما، دادا
12 ماهگی	اولین کلمات قابل فهم (واژه)	بابا، هاپو، بله
18 ماهگی	ترکیبهای دو کلمه ای (جمله های تلگرافی)	مامان، آب
24 تا 30 ماهگی	جمله های طولانی تر (گسترش جمله های تلگرافی)	مدادم افتاد رو زمین
30 ماهگی تا 4 سالگی	گفتگوهای نسبتاً طولانی با جمله های ساده (جمله های کامل ساده)	اون چیه رو میز؟
4 سالگی	بیان طولانی تر و پیچیده تر که به مکالمه های بزرگسالان شباهت دارد (جمله های پیچیده)	-----

مهارتهای اساسی کاربرد گفتار:

- ۱- استفاده از کلمه ها و جمله های متناسب با موقعیت گفتگو
- ۲- بیان روشن نظرات اصلی با استفاده بیجا از کلمات مناسب
- ۳- صحبت کردن با صدای رسا در آن حد که شنونده یا شنوندگان آن را به خوبی بشنود.
- ۴- صحبت کردن به نحوی که شنونده مقصود گوینده را دریابد
- ۵- کاربرد واژه ها به طور واضح
- ۶- استفاده از واژه های زنده زبان
- ۷- درخواست و دادن اطلاعات درست.

الگوی ارتباط چهار مهارت از لوندستین را به به نقل از فلاد عینا می آوریم :

نتیجه گیری: برخی پژوهشگران در این نکته تردید می کنند که رشد یک مهارت زبانی به آسانی موجب رشد دیگر مهارت‌های زبانی می شود اما به عقیده ما آگر در امر آموزش به طور همزمان به این چهارمهارت توجه شود مثلا اگر هنگام تدریس مهارت خواندن از روشهایی استفاده شود که به استفاده از مهارت شفاهی دانش آموزان هم توجه دارد. قطعاً نتیجه بهتری عاید خواهد شد.

آموزگاران می توانند علاوه بر اجرای صحیح تدریس دوره آمادگی فارسی اول ابتدایی با استفاده از شیوه هایی مثل قصه گویی تعریف خاطره و نمایش خلاق به تقویت و افزایش مهارت گفتاری دانش آموزان بپردازند. در این صورت دانش آموزان در درسهای فارسی و جمله نویسی با موفقیت بیشتری عمل می کنند. بنابراین ارتباط مستحکم و زنجیروار این چهار مهارت زبانی باید ما را بدان سو رهنمون شود که انتخاب روش تدریس و ارزشیابی فعالیتهای تدریس - یادگیری همواره این ارتباط همه جانبه را در نظر داشته باشیم.

● گوش دادن

- حساسیت شنیداری نسبت به پاره‌مهارت‌های آوایی زبان فارسی (تکیه، مکث، زیر و بمی، کشش آوایی)

● درک درست بافت هجایی واژگان زبان فارسی

● افزایش تمرکز شنیداری

● تسلط در خوب شنیدن و به یاد سپردن رؤس مطالب

اظهار شده

● درک پیام اصلی و فرعی متن شنیداری اعم از

قصه، خاطره و مانند آن

● تمرکز بر قصه‌ها و بازگویی آنها

● سخن گفتن

● توجه به پاره مهارت‌های آوایی زبان فارسی

● رعایت زبان فارسی معیار

● شرکت فعال در بحث و گفت‌وگوها

● انسجام و نظم در رساندن پیام

● تمرکز بر نکات اصلی در انتقال پیام

● سخن گفتن در مقابل جمع

● خواندن

● توانایی خواندن متن متناسب با محتوای آن

● خواندن نثر و شعر با لحن و آهنگ مناسب

● تشخیص ساخت واژه‌های زبان فارسی

● درک اطلاعات صریح متن

● رسیدن به استنباط

● تلفیق و تفسیر اطلاعات متن

● تشخیص نشانه‌های انسجام گزاره‌های متن

● تمرکز در حین خواندن

● نوشتن

- نوشتن درست نشانه‌ها
- توسعه توانایی تبدیل نشانه‌های آوایی و نوشتاری
- به کارگیری نشانه‌های نگارشی
- توانایی انتخاب موضوع و محدود کردن آن
- آشنایی با جمله موضوع و جملات تقویت کننده
- توانایی منسجم نوشتن
- نوشتن بند
- توانایی خوانا و زیبانویسی

■ مهارت خواندن

خواندن یکی از مهم‌ترین مهارت‌های زبانی است که در دوره ابتدایی به طور خاص مورد توجه است. اولین سطح خواندن روخوانی است. روخوانی نیز خود سطوحی دارد که گام اول آن خواندن درست و روان یک متن است. گام بعدی در روخوانی، رعایت لحن و آهنگ متن با توجه به شرایط موجود و متناسب با فضای حاکم بر متن است. در کلاس‌های درس معمولاً به روخوانی صحیح متن پرداخته می‌شود اما توجه به لحن و آهنگ آن مغفول می‌ماند. خواندن زیبا مانند دمیدن روح بر پیکره بی‌جان متن است. در صورتی که متن با لحن مناسب خوانده نشود، زنده نیست و برای دانش‌آموزان جذابیتی نخواهد داشت.

سطح دوم خواندن، درک مطلب یا متن است که در یک فرایند گام به گام، این مهارت در دانش‌آموزان تقویت می‌شود. گام‌های فرایند درک خوانداری از طریق مراحل زیر طی می‌گردد:

- تقویت تمرکز خوانداری و ایجاد عادت صامت‌خوانی
- درک پیام‌های آشکار (اطلاعات صریح) متن

● رسیدن به استنباط

● تلفیق اطلاعات متن

● تفسیر اطلاعات متن

برای درک بیشتر مفاهیم فوق به معرفی آنها همراه با ارائه مثال

می‌پردازیم:

● **پیام‌های آشکار (اطلاعات صریح) متن:** منظور مطالبی است که

صراحتاً در متن بیان شده است؛ مثلاً در متن آمده است «علی اهل یزد است»، و از خواننده سؤال می‌شود «علی اهل کجاست». در صورتی که خواننده، هنگام خواندن متن تمرکز خواننداری کافی داشته باشد، می‌تواند به سؤال پاسخ دهد، در این صورت او اطلاعات صریح متن را درک کرده است.

● **استنباط:** استنباط از درک اطلاعات صریح متن فراتر است. منظور از رسیدن به

استنباط درک مطالبی است که صراحتاً در متن بیان نشده است و دانش‌آموز با توجه به سرخ‌هایی که در متن آمده است و دانسته‌های پیشین خود درباره جهان پیرامونش، می‌تواند بفهمد. به عنوان مثال در متن آمده است «صدای خش‌خش برگ‌ها در زیر پایش شنیده می‌شد...»، و از خواننده سؤال می‌شود «داستان متن در چه فصلی اتفاق افتاده است». در اینجا کلمه پاییز صراحتاً در متن نیامده است و خواننده با توجه به صدای خش‌خش برگ‌ها و با توجه به شناختی که نسبت به فصل پاییز دارد، می‌تواند به استنباط برسد. این گونه سؤال‌ها ابتدایی‌ترین سطح استنباط است اما در سطوح پیشرفته‌تر، سؤال‌های استنباطی دشوارتر شده و نیاز به دقت و دانش پیشین بیشتری دارد.

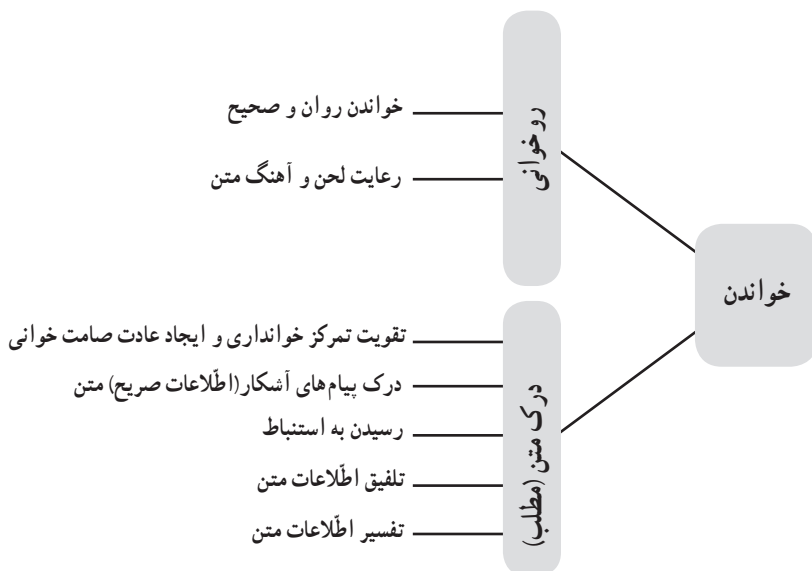
● **تلفیق اطلاعات متن:** چنان که از نام آن

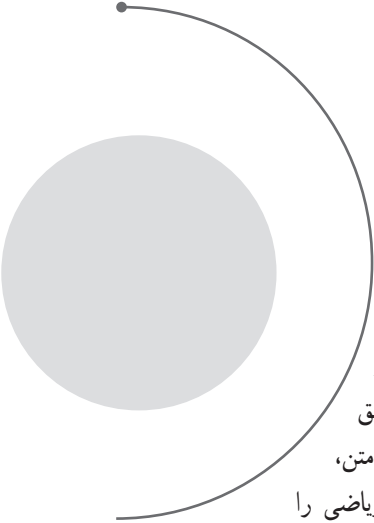
مشخص است، منظور کنار هم گذاشتن تمامی اطلاعات متن و نتیجه‌گیری است. بهترین مثال برای سؤال‌های تلفیق اطلاعات متن، درک سیر رویدادهای متن است. وقتی خواننده متنی را می‌خواند باید رخدادهای آن را به خاطر بسپارد، در این صورت می‌تواند مطالب را با هم تلفیق کند. برای سنجش این موضوع، سؤال به این صورت است که

رویدادهای متن به صورت به هم ریخته به خواننده داده می‌شود و از او خواسته می‌شود طبق ترتیب رویدادهای متن، جمله‌ها را شماره‌گذاری کند. نوع دیگر سؤال به این صورت است که مثلاً در متن یک داستان دو شخصیت وجود دارد که از خواننده خواسته می‌شود در پایان دو شخصیت را با هم مقایسه کند.

● **تفسیر اطلاعات متن**: تفسیر اطلاعات به نوعی ترکیبی از تلفیق اطلاعات متن و استنباط است. در واقع خواننده قادر است تمام اطلاعات متن را با هم تلفیق کند، سپس آنها را با دانش پیشین خود دربارهٔ جهان پیرامونش پیوند دهد و به این ترتیب خلاهای متن را پر کرده و به جمع‌بندی برسد.

● **توجه**: همکاران گرامی توجه کنند که هیچ یک از سؤال‌های یاد شده، واگرا نیستند و پاسخ واحدی دارند. بدیهی است سؤال‌های استنباطی، تلفیقی و تفسیری انعطاف بیشتری دارند و هر دانش‌آموز به تناسب توانایی زبانی خود می‌تواند پاسخ دهد.

تحقیقات، بیانگر آن است که بسیاری از دانش‌آموزان از مهارت روخوانی برخوردارند و متن را با صدای بلند، روان و صحیح می‌خوانند، اما در بازیابی اطلاعات متن و تعبیر و تلفیق مطالب، عملکرد ضعیفی دارند. پیامد این درک ضعیف متن، در تمامی دروس نمود خواهد یافت. دانش‌آموز، مسئلهٔ ریاضی را

می‌خواند، اما درک نمی‌کند که از او چه خواسته شده است؛ از این رو در حل آن دچار مشکل خواهد شد. وقتی دانش‌آموز نمی‌تواند مطالب مطرح شده در کتاب درسی علوم را درک کند، آنها را حفظ می‌کند؛ بنابراین اندکی پس از امتحان، مطالب حفظ شده را فراموش خواهد کرد. این امر موجب می‌گردد که دانش‌آموز از همان دورهٔ ابتدایی عادت کند که فقط به مهارت کسب دانش، آن هم به صورت سطحی بسنده کند و به مهارت اندیشیدن دست نیابد. از طرفی، زمانی که اندیشیدن و خلاقیت در امر یادگیری نادیده گرفته شود، این فرایند به تدریج خسته‌کننده و کسالت‌آور خواهد شد. درحالی‌که اگر دانش‌آموزان بتوانند انواع متون را به صورت هدفمند و همراه با درک و آگاهی بخوانند، از کسب دانش فراتر خواهند رفت و یادگیری برای آنها، پویا و لذت‌بخش خواهد شد و به این ترتیب دانش‌آموزان توانایی استدلال و تولید علم را کسب خواهند کرد.

نتایج آزمون بین‌المللی سواد خواندن (پرلز) نشان می‌دهد دانش‌آموزان ایران در درک متن عملکرد بسیار ضعیفی دارند. دانش‌آموزان کلاس چهارم ابتدایی در سه دوره آزمون سوادخواندن ۲۰۰۱، ۲۰۰۶، و ۲۰۱۱ شرکت کرده‌اند. جایگاه ایران در پرلز ۲۰۰۱ میان ۳۵ کشور شرکت‌کننده رتبهٔ ۳۲، در پرلز ۲۰۰۶ میان ۴۵ نظام آموزشی جهان رتبهٔ ۴۰ است و در پرلز ۲۰۱۱ میان ۴۶ نظام آموزشی جهان ۳۹ بوده است. چنان‌که ملاحظه می‌گردد عملکرد

■ مهارت گوش دادن

درک شنیداری، پیش‌نیاز درک خوانداری است، به همین سبب لازم است در سه سالهٔ اول ابتدایی مورد توجه ویژه قرار گیرد. در کتاب فارسی سوم، فعالیت «گوش کن و بگو» از درس یازدهم، برای پرورش تمرکز شنیداری و درک پیام اصلی و دقت در جزئیات متن طراح شده است که نیاز به نرم افزار دارد. این فعالیت سبب می‌شود مهارت شنیداری در یک فرایند سنجیده، به دانش‌آموزان آموزش داده شود. گام‌های این فرایند عبارت‌اند از:

- گام اول: دانش‌آموزان با تمرکز کافی به متن شنیداری گوش بسپارند.
- گام دوم: اطلاعات صریح متن شنیداری را درک کنند.
- گام سوم: سیر رویدادهای متن شنیداری را به خاطر بسپارند.
- گام چهارم: اطلاعات متن شنیداری را تلفیق کنند.
- گام پنجم: اطلاعات متن شنیداری را تفسیر کنند.

در انجام این فعالیت، متن شنیداری برای دانش‌آموزان پخش می‌شود، آنها با دقت گوش می‌کنند و به پرسش‌های مربوط به آن پاسخ می‌دهند. دانش‌آموزان نباید متن یادشده را قبلاً دیده یا شنیده باشند. به همین سبب، این متن‌ها در کتاب درسی نیامده است. معلمان گرامی لازم است توجه کنند که اگر کلاس آنها امکانات پخش متن شنیداری را ندارد، از انجام این فعالیت غفلت نکنند. آنها می‌توانند خودشان متن را بخوانند یا یکی از دانش‌آموزان که در خواندن تسلط کافی دارد، متن را بخواند. متن‌های شنیداری در پیوست انتهای کتاب راهنمای معلم ارائه شده است.

■ فعالیت‌های مربوط به گوش دادن

● گوش کن و بگو

در انجام این فعالیت‌ها، متن شنیداری برای دانش‌آموزان بخش می‌شود، آنها با دقت گوش فرامی‌دهند و به پرسش‌های مربوط به آن پاسخ می‌دهند.

■ مهارت سخن گفتن

توانایی خوب سخن گفتن، عامل مهمی در رشد و شکوفایی فکری به شمار می‌آید. خداوند، آفریدگار بهترین‌هاست و در قرآن مجید نیز در سخن گفتن بهترین را می‌خواهد.

«وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ... و به بندگانم بگو که سخن بهتر را به زبان آورند... (سوره اسرا، آیه ۵۳)»

■ مهارت نوشتن

نوشتن یکی از مهارت‌های زبانی است که از طریق آن، شخص می‌تواند اندیشه‌ها، باورها، احساسات و تجربه‌های دیداری، شنیداری و خوانداری خویش را به نوشتار درآورد. مهارت نوشتن به نویسنده، این امکان را می‌دهد تا در مورد مطالبی که می‌خواهد بنویسد، تفکر کند و نوشته‌های خود را پیرایش و ویرایش کند. نویسنده هرچه در به کارگیری هنجارهای نگارشی توانا تر باشد، مطلبی که می‌نویسد، منسجم‌تر خواهد بود و پیام او شفاف و روشن به خواننده، انتقال خواهد یافت.

نوشتن سطوحی دارد که املا از سطوح مقدماتی آن است. املا خود شامل مراحل است که از آن جمله می‌توان به نوشتن درست نشانه‌ها، توانایی تبدیل نشانه‌های آوایی به نوشتاری و توانایی خوانا و زیبایی‌نویسی اشاره کرد. کتاب فارسی سوم ابتدایی علاوه بر پرداختن به املا، به دومین سطح نوشتن توجه ویژه‌ای دارد. سطح دوم نوشتن، نگارش و انشا است. از آنجایی که بند، اصلی‌ترین جزء انشا است، آموزش نگارش در پایه سوم ابتدایی با بندنویسی شروع می‌شود. در واقع هدف این است که دانش‌آموز در پایان سال سوم ابتدایی قادر باشد یک بند منسجم بنویسد و نشانه‌های نگارشی را درست به کارگیرد. در کتاب نگارش، برای هر درس، صفحه‌ای با عنوان «نگارش» وجود دارد که به آموزش بندنویسی می‌پردازد.